

TOMASZ DUDEK

Ocena programów kształcenia z zakresu rekreacyjnego użytkowania lasu przez absolwentów średnich i wyższych szkół leśnych zatrudnionych w Lasach Państwowych

Assessment of the curricula with regard to recreational use of forests by graduates of secondary schools and universities employed in the State Forests

ABSTRACT

Dudek T. 2017. Ocena programów kształcenia z zakresu rekreacyjnego użytkowania lasu przez absolwentów średnich i wyższych szkół leśnych zatrudnionych w Lasach Państwowych. Sylwan 161 (3): 254-258.

The study presents the assessment of forest curricula in terms of their content related to recreational use of forests based on the opinions expressed by the graduates of secondary schools and universities that are employed in the State Forests National Forest Holding. The e-mail survey was conducted in a group of 386 randomly selected employees of the State Forests representing regional directorates in Białystok, Katowice, Krosno, Radom, Warszawa and Zielona Góra. Analyses took into account exclusively the responses provided by graduates of secondary and higher schools of forestry (n=362). In order to examine whether there were statistically significant differences between the responses provided by those who completed secondary schools (SS) versus higher education (HE), the findings were subjected to χ^2 test. This method was also used to find out if there were age-related differences in the responses. The results show that, regardless of the type of the completed school of forestry (SS – 14%, HE – 86%) vast majority of the graduates thought that the knowledge related to recreational use of forests which they had acquired in course of education was insufficient (61% for SS, 64% for HE) or indeed non-existent (6 and 8% respectively). The results show no statistically significant differences between the responses relative to the type of completed school ($\chi^2=0.9813$, $df=2$, $p=0.05$) or the respondent age ($\chi^2=12.7462$, $df=8$, $p=0.05$). The findings of the study support opinions related to the need of reforming curricula in schools of forestry at all the stages of education. The level of knowledge related to the recreational use of forests contained in the curricula of schools of forestry was assessed similarly, regardless of the graduates' age. Despite the more and more extensive research into forest-based recreation, and the growing interest of the public in this type of leisure, for four decades the curricula have not been visibly amended to include the relevant contents. Given the above, forest science curricula, both at the secondary and university level, should be supplemented as soon as possible with issues related to recreational use of forests.

KEY WORDS

forest education, forest recreation, curricula, assessment

ADDRESSES

Tomasz Dudek – e-mail: cobradud@interia.pl

Wydział Biologiczno-Rolniczy, Uniwersytet Rzeszowski; ul. Œwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów

Wstęp

Zainteresowanie turystyką i rekreacją leśną wyraźnie zwiększyło się w obecnych czasach [Paschalis-Jakubowicz 2009; Kikulski 2010; Destan, Bekiroglu 2011; Dudek 2016b], na co wskazywały też wcześniejsze prognozy [Buckley 2000; Bell i in. 2009]. Rosnące zainteresowanie wypoczynkiem w lasach oraz towarzyszące temu zagrożenie dla środowiska leśnego [Symmonds i in. 2000; Tracz 2004; Marzano, Dandy 2012] stawiają przed leśnikami nowe wyzwania i nakładają na nich dodatkowe obowiązki. Szczególnie dotyczy to lasów miejskich i podmiejskich. Mieszkańcy miast, zwłaszcza tych dużych, oczekują udostępnienia lasów zagospodarowanych rekreacyjnie, wyposażonych w elementy małej architektury i urządzenia służące wypoczynkowi [Dudek 2016a].

W ostatnim dziesięcioleciu obserwuje się też wzrost zainteresowania studiami leśnymi, zarówno w Polsce [Grzywacz 2012], jak i w innych krajach, np. w Chinach czy Brazylii [Arevalo i in. 2012]. Programy studiów leśnych powinny zapewnić absolwentom odpowiedni poziom wiedzy, tak by byli w stanie realizować współczesne zadania gospodarki leśnej [Paschalis-Jakubowicz i in. 2012]. Leśna turystyka i rekreacja odgrywają coraz istotniejszą rolę w prowadzeniu gospodarstwa leśnego i ochronie lasów w Polsce [Paschalis-Jakubowicz 2009], a w wielu miejscach na świecie stanowią znaczną część całkowitej wartości gospodarczej lasów [Croitoru 2007; Cabbage 2007; Sohrabi Saraj i in. 2009; Zandersen, Tol 2009]. Turystyka i rekreacja leśna powinny więc wpisać się w program kształcenia leśników na wszystkich poziomach edukacji.

Celem pracy była ocena programów kształcenia z zakresu użytkowania rekreacyjnego lasów przez absolwentów średnich i wyższych szkół leśnych zatrudnionych w Lasach Państwowych (PGL LP). Taka opinia jest tym bardziej cenna, że zweryfikowana została przez praktykę. Dzięki pracy w zawodzie absolwenci mieli możliwość dokonania oceny przydatności zdobytej wiedzy w codziennej pracy.

Materiał i metody

Badania ankietowe przeprowadzono na losowo wybranej grupie pracowników Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (PGL LP) z 6 regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych: Białystok, Katowice, Krosno, Radom, Warszawa i Zielona Góra. Ankieta składała się z 6 pytań tematycznych oraz metryczki. Pięć pierwszych pytań miało na celu poznanie opinii pracowników PGL LP na temat statusu i przyszłości rekreacyjnego użytkowania lasu w gospodarce leśnej w Polsce, a ostatnie dotyczyło tematu niniejszej pracy i brzmiało:

Zdaniem Pana/Pani wiedza z zakresu użytkowania rekreacyjnego lasu w programach edukacyjnych szkół leśnych (w tym również uczelni) jest:

- a. Zupełnie jest jej brak
- b. Niewystarczająca
- c. Wystarczająca
- d. Z wykształcenia nie jestem leśnikiem

W badaniach wzięło udział 386 pracowników PGL LP, z czego 94% stanowili absolwenci średnich i wyższych szkół leśnych. Do dalszych analiz w pracy brano pod uwagę wyłącznie odpowiedzi udzielone przez tych absolwentów (n=362). Spośród nich 29% stanowiły kobiety, a 71% mężczyźni.

W celu sprawdzenia, czy różnice w udzielonych odpowiedziach przez absolwentów średnich szkół leśnych i uczelni wyższych są istotne statystycznie, przeprowadzono test χ^2 . Za jego pomocą sprawdzono również, czy zachodzą istotne różnice w udzielanych odpowiedziach w zależności od wieku respondentów.

Wyniki

Bez względu na rodzaj ukończonej szkoły leśnej (średnia – 14% badanych, wyższa – 86%) zdecydowana większość absolwentów wyraziła opinię, że wiedza z zakresu rekreacyjnego użytkowania lasu, jaką zdobyli, kończąc edukację, jest niewystarczająca (61% absolwentów szkół średnich, 64% wyższych; tab.) lub jest jej brak (odpowiednio 6 i 8%). Nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic w udzielanych odpowiedziach przez absolwentów szkół średnich i wyższych ($\chi^2=0,9813$, $df=2$, $p=0,05$). W obu przypadkach poziom wiedzy z zakresu rekreacyjnego użytkowania lasu zdaniem absolwentów jest niewystarczający. Nie wykazano również istotnych statystycznie różnic w udzielanych odpowiedziach, biorąc pod uwagę wiek respondentów ($\chi^2=12,7462$, $df=8$, $p=0,05$). Niezależnie od wieku najwięcej ankietowanych wskazywało, że wiedza z zakresu rekreacyjnego użytkowania lasu w programach kształcenia szkół leśnych jest niewystarczająca (tab.).

Dyskusja

Otrzymane wyniki wskazują, że istnieje potrzeba uzupełnienia programów techników i studiów leśnych o obowiązkowe zagadnienia z zakresu rekreacji leśnej. Zdecydowana większość absolwentów szkół (67%) i uczelni leśnych (72%) pracujących w administracji Lasów Państwowych ocenia, że wiedza z zakresu rekreacyjnego użytkowania lasu w programach kształcenia leśników jest niewystarczająca lub jest jej brak. Taką opinię wyrazili absolwenci reprezentujący roczniki z ostatnich czterech dekad. Paschalis-Jakubowicz [2011] postulował szersze wykorzystanie wiedzy praktycznej pracowników PGL LP do budowy i realizacji programów studiów leśnych, które często są podważane jako niedostosowane do zmieniających się wymagań społecznych i rynkowych. Zaprezentowane wyniki potwierdzają opinię Paschalisa-Jakubowicza [2016] o potrzebie istotnego reformowania tych programów, co wynika przede wszystkim z potrzeby wypracowania zasad nowego leśnictwa, które rozwiąże powstające problemy w relacjach: człowiek – las – leśnictwo. Potrzeby dostosowania programów kształcenia leśników do szybko zmieniającego się charakteru współczesnego leśnictwa dostrzegane są na całym świecie [Temu i in. 2005; O'Hara,

Tabela.

Odpowiedzi udzielone przez respondentów (n=362) na pytanie o stan wiedzy z zakresu rekreacyjnego użytkowania lasu w programach kształcenia szkół i uczelni leśnych

Answers provided by respondents (n=362) to the question about the state of knowledge on recreational use of forests in curricula of the secondary and higher schools of forestry

		Brak Non-existent	Niewystarczająca Unsatisfactory	Wystarczająca Satisfactory	
		<25	0	5	4
Wiek [lata] Age [years]	26-35	15	73	28	
	36-45	4	74	30	
	46-60	10	72	33	
	>60	1	7	6	
Wykształcenie Education	średnie leśne secondary school of forestry	3	31	17	
	wyższe leśne higher school of forestry	26	200	85	
Łącznie Total		29	231	102	

Salwasser 2015]. O'Hara i Salwasser [2015] podkreślają, że współczesne leśnictwo koncentruje się na ekosystemach analizowanych w różnych skalach przestrzennych do produkcji szerokiej gamy usług ekosystemowych, do których zalicza się również rekreacja leśna. Zdaniem cytowanych autorów współczesna edukacja leśna musi obejmować te zachodzące zmiany. W związku z tym konieczne jest systematyczne obserwowanie interakcji zachodzących pomiędzy człowiekiem (społeczeństwem) a lasem i gospodarką leśną oraz aktualizowanie programów kształcenia w szkołach i na uczelniach leśnych. W przeciwnym razie wciąż będziemy obserwować w wielu krajach istotny stopień niespełniania przez programy edukacyjne oczekiwań co do zakresu i poziomu wiedzy niezbędnej dla prawidłowego zarządzania lasami [Bijak i in. 2012, 2014].

W opinii naukowców bez wsparcia instytucjonalnego dla badań naukowych edukacja leśna może ulec szybkiej degradacji [O'Hara, Salwasser 2015]. W Afryce i Azji Południowo-Wschodniej takie wsparcie (oprócz opracowania nowych, ujednoczonych programów nauczania leśnictwa) jest wręcz konieczne do zapewnienia podstawowych materiałów oraz poprawy infrastruktury uczelni leśnych [Temu i in. 2005]. W Europie ujednoczenie programów nauczania w ramach procesu bolońskiego ma na celu przygotowanie absolwentów do wspólnego europejskiego rynku pracy. Niestety, w programach edukacji leśnictwa w Europie [Schmidt, Lewark 2008] wciąż mało uwagi poświęca się intensywnie rozwijającej się gałęzi współczesnego leśnictwa – turystyce i rekreacji leśnej. Na kierunku leśnictwo w przykładowych uniwersytetach Chin, Brazylii i Finlandii [Arevalo i in. 2012] również nie ma przedmiotów bezpośrednio powiązanych z turystyką i rekreacją leśną. Natomiast Paschalis-Jakubowicz [2009], analizując programy nauczania wybranych uniwersytetów północno-amerykańskich, Anglii i Dani, wskazuje listę przedmiotów odnoszących się do rekreacji w lasach. Przeglądając programy studiów na kierunku leśnictwo (studia I i II stopnia) w Polsce (Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie), nigdzie nie znajdziemy przedmiotu, w którego nazwie byłoby słowo rekreacja lub turystyka. Jednak na tej podstawie nie możemy stwierdzić, że obecne programy pozbawione są treści związanych z tą tematyką. Z jednej strony wynika to z procesu bolońskiego, czyli dążenia do tworzenia modułów łączących zagadnienia z kilku przedmiotów w jeden. Z drugiej jednak strony badania związane z leśną turystyką i rekreacją (pomijając aspekt ekonomiczny) spośród tych trzech uczelni prowadzone są tylko w SGGW w Warszawie, gdzie w ramach takich przedmiotów jak uboczne użytkowanie lasu czy inżynierskie zagospodarowanie lasu przekazywane są studentom ich wyniki.

Wnioski

- ✦ Zdecydowana większość absolwentów średnich szkół (67%) i uczelni leśnych (72%) pracujących w administracji Lasów Państwowych ocenia, że wiedza z zakresu rekreacyjnego użytkowania lasu w programach kształcenia leśników jest niewystarczająca lub jest jej brak. Otrzymane w pracy wyniki potwierdzają opinię naukowców o potrzebie reformowania programów kształcenia w szkołach leśnych na wszystkich stopniach edukacji.
- ✦ Poziom wiedzy z zakresu rekreacyjnego użytkowania lasu w programach kształcenia szkół leśnych został oceniony podobnie niezależnie od wieku absolwentów. Pomimo znaczącego rozwoju badań i wiedzy z zakresu rekreacji leśnej oraz wzrostu zainteresowania społeczeństwa tą formą wypoczynku programy te od czterech dekad nie uległy wyraźnemu uzupełnieniu o stosowne treści.
- ✦ Ze względu na otrzymane wyniki należy jak najszybciej uzupełnić programy kształcenia w szkołach i uczelniach leśnych o zagadnienia związane z rekreacyjnym użytkowaniem lasu.

Literatura

- Arevalo J., Mola-Yudego B., Pelkonen P., Qu M. 2012. Students' views on forestry education: A cross-national comparison across three universities in Brazil, China and Finland. *Forest Policy and Economics* 25: 123-131.
- Bell S., Simpson M., Tyrväinen L., Sievänen T., Pröbstl U. 2009. *European Forest Recreation and Tourism: A Handbook*. Taylor & Francis, London.
- Bijak S., Paschalis-Jakubowicz P., Stereńczak K. 2012. IUFRO Task Force Education in Forest Science – w poszukiwaniu nowoczesnych rozwiązań dla uniwersyteckich studiów leśnych. *Studia i Materiały CEPL* 32: 115-120.
- Bijak S., Paschalis-Jakubowicz P., Stereńczak K. 2014. Summer schools as a tool to improve skills and knowledge of graduates – experiences from the 1st IUFRO Learning Initiative. *SILVA Publications* 10: 69-75.
- Buckley R. 2000. Neat trends: Current issues in nature, eco-and adventure tourism. *International Journal of Tourism Research* 2: 437-444.
- Croitoru L. 2007. How much are Mediterranean forests worth. *Forest Policy and Economics* 9: 536-545.
- Cubbage F., Harou P., Sills E. 2007. Policy instruments to enhance multi-functional forest management. *Forest Policy and Economics* 9: 833-851.
- Destan S., Bekiroglu S. 2011. Evaluation of the territorial system of forest recreation by natural indicators: Belgrade forest example. *African Journal of Agricultural Research* 6 (1): 212-223.
- Dudek T. 2016a. Needs of the local population related to development of forests for recreational purposes: example of south-eastern Poland. *Journal of Forest Science* 62 (1): 35-40.
- Dudek T. 2016b. Potencjał rekreacyjny lasów podmiejskich Rzeszowa wobec zapotrzebowania na wypoczynek w lasach wśród mieszkańców województwa podkarpackiego. *Sylvan* 160 (2): 169-176.
- Grzywacz A. 2012. The condition and prospects of the development of higher forest education in Poland. *Studia i Materiały CEPL* 31: 91-108.
- Kikulski J. 2010. Rekreacyjne użytkowanie lasu – deklarowana świadomość i odniesienia społeczne do stosowanych ograniczeń. *Studia i Materiały CEPL* 24: 128-137.
- Marzano M., Dandy N. 2012. *Recreational use of forests and disturbance of wildlife*. Forestry Commission, Edinburgh, Scotland.
- O'Hara K. L., Salwasser H. 2015. Forest Science Education in Research Universities. *Journal of Forestry* 113 (6): 581-584.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2009. Leśnictwo a leśna turystyka i rekreacja. *Studia i Materiały CEPL* 23: 29-35.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2011. Próba określenia metod realizacji i standardów edukacyjnych dla uniwersyteckich studiów leśnych spełniających wymagania prowadzenia leśnictwa XXI wieku. *Studia i Materiały CEPL* 26: 126-135.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2016. Edukacja leśna – konsekwencje interakcji: innowacyjność a programy nauczania. *Sylvan* 160 (2): 100-106.
- Paschalis-Jakubowicz P., Bijak S., Stereńczak K. 2012. Uwarunkowania tworzenia programów uniwersyteckich studiów leśnych. *Sylvan* 156 (8): 572-580.
- Schmidt P., Lewark S. 2008. Design and functioning of international forestry curricula: considerations and experiences. *Proceedings of the SILVA Conference August 26th-30th 2007*. Freiburg, Germany.
- Sohrabi Saraj B., Yachkaschi A., Oladi D., Fard Teimouri S., Latifi H. 2009. The recreational valuation of a natural forest park using travel cost method in Iran. *iForest* 2: 85-92.
- Symmonds M. C., Hammitt W. E., Quisenberry V. L. 2000. Managing recreational trail environments for mountain bike user preferences. *Environmental Management* 25: 549-564.
- Temu A. B., Rudebjer P. G., Kiyiapi J., Lierop P. 2005. *Forestry Education in Sub-Saharan Africa and Southeast Asia: Trends, myths and realities*. FAO.
- Tracz H. 2004. Konsekwencje ekologiczne obniżenia aktywności biologicznej gleb terenów poddanych presji turystyczno-rekreacyjnej. *Sylvan* 148 (6): 38-43.
- Zandersen M., Tol R. S. J. 2009. A meta-analysis of forest recreation values in Europe. *Journal of Forest Economics* 15: 109-130.